

Broj odluke: 06-6-91/03-2

**Građevinska cjelina-
STARA DŽAMIJA SOKO U SOKOLU,
GRAČANICA**

Maj 2003. godine

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 6. do 12. maja 2003. godine, donijela je

ODLUKU

I

Građevinska cjelina Stara džamija Soko u Sokolu, Gračanica proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. br. 2817/2 i 2871/1, broj posjedovnog lista 518, k.o. Soko, opština Gračanica, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina

Nacionalni spomenik se sastoji od džamije i harema.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika .

Vlada Federacije dužna je da obezbijedi sredstva za izradu i sprovođenje potrebne tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdiće tehničke uslove i obezbijediti finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

- Na zaštićenom području utvrđenom u tački I ove odluke dozvoljeni su radovi konzervacije, konstruktivne sanacije, restauracije, rekonstrukcije, uključujući i radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, u skladu sa tehničkom dokumentacijom izrađenom prema uslovima nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nadležna služba zaštite).

- Objekat se može koristiti u vjerske, kulturne ili edukativne svrhe. S ciljem zaštite i osiguranja uslova za rehabilitaciju džamije utvrđuje se hitna

zaštita od daljeg propadanja:

1. konzervisanje zidova,
2. ispitivanje i statička analiza,
3. sanacija i statička konsolidacija zidova i krova,
4. zaštita džamijskog prostora, posebno zidova od nepovoljnih vremenskih uticaja.

Ulazni trijem bi trebao da bude popravljen u izvornom obliku koristeći odgovarajuće i slične materijale i tehnike građenja.

Munara se može rekonstruisati u skladu sa tehničkom dokumentacijom i uz upotrebu kamena kojim je ranije bila sagrađena, a koji se sada nalazi u neposrednoj blizini džamije.

Ako se ne pronađe tehnička dokumentacija, nova munara će moći da bude izrađena prema uslovima nadležne službe zaštite.

Na području spomenika nije dozvoljena izgradnja nikakvih objekata niti postavljanje privremenih ili stalnih struktura čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija spomenika.

Potrebno je da se izvrši hortikulturno uređenje harema džamije.

U cilju zaštite nacionalnog spomenika utvrđuju se zaštitne zone, kako slijedi:

- **I zaštitna zona** obuhvata k.č. 2841, 2842, 2817, 2818, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2834, 2835, 2839, 2843, 2844. Područje ove zone obuhvata istorijsko jezgro naselja grad Soko i Staru džamiju sa haremom, koji čine jedinstvenu cjelinu.

U prvoj zoni nije dozvoljena nova izgradnja, postavljanje privremenih objekata i ostale radnje koje bi mogle da utiču na izmjenu područja. Ukloniti sve objekte privremenog karaktera u zoni prilaznog puta između srednjovjekovnog grada Sokola i džamije. Postojeći stambeni objekti ne smiju da se nadograđuju i prelaze visinu od 6, 5 m do krovnog vijenca.

II zaštitna zona obuhvata k.č: 2289/4, 2360, 2362-2365, 2772/1, 2774, 2777, 2778, 2778/1, 2779, 2780, 2780/3, 2781, 2782/1, 2782/2, 2782/3, 2782/4, 2783/2, 2784-2788, 2789, 2789/1, 2789/2, 2790-2792, 2792/2, 2793, 2794, 2798 južni dio puta, 2799, 2802, 2814-1816, 2819, 2819/1, 2819/2, 2820, 2821/1, 2821/2, 2822-2825, 2826/1, 2826/2, 2839, 2840, 2862, 2865, 3196, 3204, 3220.

U drugoj zaštitnoj zoni dozvoljena je restauracija, rekonstrukcija i adaptacija postojećih objekata, uz poštivanje uslova maksimalne spratnosti P+1 (6,5 m visine do krovnog vijenca), maksimalnih horizontalnih gabarita 12X10 m, sa kosim krovovima maksimalnog nagiba 45 stepeni. Detaljni planovi prostornog uređenja i urbanističko-tehnički uslovi za izgradnju novih objekata moraju da sadržavaju saglasnost nadležne službe zaštite. Nije dozvoljena izgradnja industrijskih objekata, magistralne infrastrukture, niti potencijalnih zagađivača utvrđenih propisima.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i opštinske službe suzdržaće se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu da oštete nacionalni spomenik ili da dovedu u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostaviće se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite i opštinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom opštinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresovanim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objaviće se u «Službenom glasniku Bosne i Hercegovine» i «Službenim novinama Federacije BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo, Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 06-6-91/03-2
6. maja 2003. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I - UVOD

Na osnovu Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8., Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» Broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za šta ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija je primila peticiju od strane Opštine Gračanica za Staru džamiju Soko u Gračanici dana 18.decembra 2002. godine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovu člana V, Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i vlasničku dokumentaciju (zemljišno-knjižni izvadak i kopiju katastarskog plana),
- sadašnje stanje objekta,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis i fotografije,
- istorijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o lokalitetu

Lokacija

Stara džamija Soko u Gračanici izgrađena je na k.č. br.: 2817/2 i k.č. br.: 2871/1; k.o. Soko kako je označeno na kopiji posjedovnog lista i kopiji katastarskog plana koji su sastavni dio ove Odluke.

Lokalitet Stara džamija se nalazi u okviru aktivnog muslimanskog groblja. Tle na kojem ja sagrađena je veoma strmo sa izrazitim padom od sjevera prema jugu. Lokalizovan je u samom centru sela Soko, u neposrednoj blizini srednjovjekovnog grada Sokola, koji je izgrađen na kamenoj stijeni iznad potoka Sokolice oko 6 km sjeverno od Gračanice. Jedini mogući prilaz gradu je sa njegove sjeverne strane gdje se nalazi Stara džamija. Grad Soko i Stara džamija su odvojeni prirodnim udubljenjem koje je najvjerovatnije bilo premošteno mostom. Ovo prirodno udubljenje sada izgleda mnogo blaže, čak je i jedan stambeni objekat tu sagrađen.

Istorijski podaci

Vrijeme nastanka Stare džamije i njenu namjenu možemo da posmatramo u sklopu srednjovjekovnog grada Sokola.

Grad Soko se prvi put pominje 1429. godine, a nalazio se u vlasništvu kneza Radivoja, sina kralja Ostoje, i brata bosanskog kralja Tomaša, koji je te iste godine poslije sklapanja braka sa Katarinom, kćerkom Nikole od Velike (kraj današnje Slavonske Požege), poklonio ženinim roditeljima polovinu Sokola i svih svojih posjeda u srednjovjekovnoj Bosni i Slavoniji (Jalimam, 2001., 65; Handžić, 2001., 68; Vego, 1957., 105).

Drugi autori navode isti datum, ali vjenčani ugovor stavljaju u 1449. godinu (Handžić, 2001., 68; Kreševljaković 1953., 22).

Srebrenička banovina i utvrđeni grad Soko su pali pod otomansku vlast za vrijeme vladavine sultana Selima I(1512.-1520. godine), a pretpostavlja se da je grad Soko osvojen 1520. godine (Vego, 1957., 105). Tragovi paljevine koji su pronađeni u srednjovjekovnoj građevini potiču od požara te iste godine kada je mađarska posada grada Sokola zapalila grad i pobjegla. Tom prilikom je zapaljen je i srednjovjekovni dvor i dobrim dijelom je porušen. Prema Ištvaniju – savremeniku ovih događaja, Toma Matusnaj, ban Srebreničke banovine, a ujedno Sokola i Tešnja, pobjegao je noću iz grada, a ostavio posadu da se bori. Poslije deset dana borbe srebrenička posada je kapitulirala.

Ova srednjovjekovna građevina (Stara džamija Soko), sagrađena je u prvoj polovini 15. vijeka.

Padom pod otomansku vlast, grad Soko je ostao kulturno i vojno-administrativno sjedište nahije. U osvojenim utvrđenim gradovima otomanske vlasti su podizale džamije za svoje posade. Može sa sigurnošću da se tvrdi da je stara sokolska džamija najstarija džamija u ovom kraju. Ovu džamiju narod zove Fethija, a taj naziv dobijale su one džamije u Bosni koje su izgrađene neposredno poslije uspostavljanja osmanske uprave (fetha).

U prvim popisima stanovništva grada Sokola 1533. godine, pominje se da je muslimansko stanovništvo bilo većinsko sa 33 kuće od ukupno 46. Početkom 16. vijeka u sastavu posade grada Sokola bili su i vjerski službenici (imami), a prvi imam je bio Hadži Fakihi, što je takođe dokaz o postojanju džamije odmah poslije uspostavljanja otomanske vlasti. U 17. vijeku ova džamija je služila ne samo gradu Sokolu već i širem području, tj. selima Džakule i Čekanić.

Džamija je služila svojoj namjeni sve do 1980. godine kada je napravljena nova džamija u Sokolu.

2. Opis spomenika

U junu mjesecu 1984. godine izvršena su arheološka istraživanja na lokalitetu Stara džamija Soko. Tom prilikom izvršena su istraživanja u enterijeru objekta kao i istraživački radovi na spoljnim zidovima. Prilikom tih radova je u najvećoj mjeri obijen malter, a materijalnih tragova o postojanju apside kao neophodnog elementa svake crkve, niti nekog drugog arhitektonskog elementa koji bi na to ukazivao, nije bilo. Istraživanjima u enterijeru su otkriveni tragovi gorenja, zatim razne popravke i pojačanja zidova, što ukazuje na to da je zgrada kroz istoriju više puta obnavljana (Veljko Milić, kustos-arheolog: »Rezultati arheološkog istraživanja na lokalitetu Stare džamije u Sokolu«). Najvjerovatnije da je ovaj objekat prvobitno bio sagrađen kao feudalni dvorac. U srednjevjekovnoj Bosni su se ovakvi dvorci zvali dvori. Isticali su se veličinom u odnosu na kuće ostalog stanovništva, a građeni su i u varoškim naseljima i u podgrađima. Jedan dio viših feudalaca stanovao je u dvorovima koji su bili smješteni po utvrđenim gradovima. Dvor je zidan od kamena sa krečnim malterom. Enterijer srednjevjekovnih dvorova najvjerovatnije je bio izrađen od drveta koje je vremenom propalo.

Objekat Stara džamija Soko je u osnovi pravougaonog oblika, dimenzija 12,84 x 7,80 m. Zidovi su rađeni od lomljenog kamena nepravilnog oblika vezanog krečnim malterom, debljine 80 cm. Fasada je bila omalterisana. Ulazni trijem je naknadno dograđen od pune cigle debljine 40 cm. Stropna konstrukcija je bila drvena. U objektu su vidljivi ostaci drvenih hatula i elementi prvobitne stropne konstrukcije koje više nema. Stara džamija je prekrivena četvorovodnim krovom, sa klasičnom drvenom krovnom konstrukcijom, a pokrov je crijep. Nema unutrašnjih pregradnih zidova, a ni arheološka istraživanja nisu potvrdila njihovo postojanje. Prozori i vrata su polukružno zasvedeni i urađeni su od fino obrađenog kamena. U prizemlju je obrada otvora mnogo kvalitetnije urađena od obrade na otvorima sprata. Kamen korišten za ovu namjenu potiče iz kamenoloma nedaleko od same građevine.

Na srednjem dijelu južnog zida vidljive su intervencije na zidu, a koje su nastale prilikom izgradnje mihraba. Tom prilikom je iz srednjeg dijela zida uklonjeno nekoliko redova kamena.

Na sjevernom zidu, u visini sprata, bliže zapadnom zidu, probijena su manja vrata do kojih se dolazilo drvenim stepeništem. Sagrađena je i drvena munara na zapadnoj strani koja je 1934. godine porušena i izgrađena je nova kamena. Da bi se moglo ući u munaru, probijen je zapadni zid, a zazidana su manja vrata u visini današnjeg sprata na sjevernom zidu. Probijena su takođe i veća vrata u visini prizemlja koja su postala glavna ulazna vrata. Istovremeno su prvobitna vrata na zapadnoj strani zazidana ciglom. Po završetku svih ovih radova dograđen je današnji trijem ispred ulaznih vrata na sjevernoj strani.

Dosadašnja zakonska zaštita

Prostornim planom opštine Gračanica, kao i drugim planskim dokumentima Stara džamija Soko u Sokolu trebala bi da bude utvrđena i evidentovana kao kulturno-istorijski spomenik. Potrebno je da se izradi Regulacioni plan kulturno-istorijskog ambijentalnog jezgra na širem prostoru Sokola: gradina Soko, stara džamija, staro groblje, nova džamija, društveni sadržaji u centru sela, područje izvorišta Vrela i Ilidža te njihova korita i mjesta nekadašnjih vodenica-potočara.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

U junu mjesecu 1984. godine izvršena su arheološka istraživanja na lokalitetu Stara džamija Soko u Sokolu. Istraživanja je obavila četvoročlana ekipa arheologa Muzeja istočne Bosne iz Tuzle: Veljko Milić, Branko Belić, Aleksandra Popović i Savo Vojić. Istraživanjem su otkriveni tragovi gorenja, zatim razne popravke i pojačanja zidova, što ukazuje na to da je zgrada više puta obnavljana i da su na njoj vršene prepravke i dograđivanja u više navrata.

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Od 1980. godine, objekat Stare džamije u Sokolu ne služi svojoj namjeni. Ostaci ovog spomenika nalaze se u ruševnom stanju. Potpuno je urušen ulazni trijem, munara je srušena, a kamen od koga je bila sagrađena nalazi se u neposrednoj blizini džamije. Prozori i vrata ne postoje, kao ni drvena međuspratna konstrukcija od koje su ostali samo ostaci vidljivi u zidovima. Krov i zidovi su u jako lošem stanju tako da im prijeti urušavanje.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, usvojene na IV sjednici Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika od 03.do 09.septembra 2002.godine), a koja se odnosi na nepokretno i pokretno naslijeđe Bosne i Hercegovine, Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijumima:

A. Vremensko određenje

B. Istorijska vrijednost

E. Simbolička vrijednost

ii Sakralna vrijednost

v. Značaj za identitet grupe ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

ii. Značenje u strukturi i slici grada

G. Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- iii. Namjena i upotreba
- v. Položaj i smještaj u prostoru

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja historijskog spomenika Stara džamija u Gračanici nacionalnim spomenikom korištena je sljedeća literatura:

- 1952 Kreševljaković, Hamdija, *Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom*. Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, br.II, Sarajevo
- 1953 Kreševljaković, Hamdija, *Stari bosanski gradovi*. Naše starine I, Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH, Sarajevo, 22.
- 1957 Vego, Marko, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*. Svjetlost, Sarajevo, 105.
- 1972 Basler, Đuro, *Stari gradovi u Majeveci i Trebovcu*. Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne IX, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 57-59.
- 1973 Jalimam, Salih, *Srednjovjekovni grad Sokol (prilozi za studiju)*. Gračanički glasnik 11, Monos, Gračanica, 2001., 60-74.
- 1974 Handžić, Adem, *Sokograd kod Gračanice*. Izvadak iz istraživačkog projekta "Gračanički kraj u tursko doba" u posjedu Zavičajne zbirke u Gračanici. Gračanički glasnik 11, Monos, Gračanica, 2001., 68.
- 1975 Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*. Sarajevo, Svjetlost,
- 1984 Muzej istočne Bosne Tuzla, *Rezultati arheološkog istraživanja na lokalitetu Stare džamije u Sokolu*. Gračanički glasnik 11, Monos, Gračanica, 2001., 21-26
- 2001 Šaković, Edin, *Stara džamija u Sokolu*. Gračanički glasnik 11, Monos, Gračanica, 75.-78.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za arheologiju u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*

